

**„Uraim, ha ezzel most nem foglalkoznak, hanem várnak még három
hónapot, akkor már csak hullazsákokra lesz szükség”**

Interjú Lakatos Istvánnal, a Magyar Köztársaság emberi jogi
nagykövetével a Budapesti Népiirtás Megelőzési Nemzetközi Központtól

2010. október 18-án a Külügyminisztériumban megtartott III. Budapesti Emberi Jogi Fórum nyújtott alkalmat arra, hogy pont kerüljön egy hosszas folyamat végére: Martonyi János külügyminiszter jelenlétében a Károli Gáspár Református Egyetem és a Közép-európai Egyetem rektora aláírta a Budapesti Népiirtás Megelőzési Nemzetközi Központ alapító okiratát. Ezen alkalomból Lattmann Tamás beszélgetett Lakatos Istvánnal, a Magyar Külügyminisztérium emberi jogi nagykövetével, a központ egyik „szellemi atyjával” magáról a Központtól, annak jelentőségéről, lehetséges szerepéről, és arról is, hogy egy ilyen intézmény miért hasznos akár nekünk, magyaroknak is.

Kül-Világ:

Az idei fórumon elhangzott Enzo Le Fevre Cervinitől, a Külügyminisztérium megbízott tanácsadójától, hogy a népiirtás megelőzés kérdésköre fontosságát tekintve ma a modern kor rabszolgaság-tilalmi nemzetközi jogi normájához hasonlítható. Találónak érzem, hiszen amikor 1926-ban elfogadták a rabszolgaság elleni egyezményt, akkor maga a rabszolgaság már nem volt egy mindennapos probléma, ám bizonyos helyeken a mai napig létező súlyos kérdés. Hasonlóképpen, ma a népiirtás sem mindennapos probléma a maga teljességében, ám létezik, a megelőzés pedig egyfajta biztosíték-szerepet láthat el.

Lakatos István:

Egyetértek, azért is szerepel a Központ angol nyelvű elnevezésében a „mass atrocities” is – amit magyarra nem igazán lehet jól lefordítani, nevezzük tömeges emberi jogsértéseknek, atrocitásoknak – mert ez nem csak a népiirtást vagy az emberiség elleni bűncselekményeket jelenti, hanem azoknál egy kicsivel tágabb fogalmat fed le. Tehát nem egy olyan jogi kategória, mint a népiirtás, viszont általában mindenki ezt használja, leginkább azért, mert amíg még a

megelőzés stádiumánál tartunk, nem lehet tudni, hogy egy adott cselekménysorozat előre nem látható végpontján pontosan hogyan lesz minősíthető jogilag, vajon tényleg népirtássá növi ki magát, vagy megáll a tömeges jogsértések szintjén. Ez a Központ elnevezése szempontjából azért releváns, mert különben egy vitatható helyzetben előjöhet az esetelegesen politikailag motivált érv, hogy „a mandátum csak a szűk értelemben vett népirtás megelőzésére korlátozódik”, és ha csak egy kis esély is mutatkozik arra, hogy népirtásra nem, „csak” emberiség elleni bűncselekményekre kerül sor, a Központ tevékenységének jogalapja támadhatóvá válik.

Ebből a szempontból az elnevezés fontos dolog volt, erre külön felhívta a figyelmünket Francis Deng, aki 2007 óta az ENSZ főtítkárné népirtás-megelőzési különleges tanácsadója, akinek végül nem sikerült saját mandátumba a népirtás mellett a tömeges jogsértéseket is belefoglaltatni több tagállam ellenkezése miatt.

Kicsit hasonlít ez a Nemzetközi Büntetőbíróság első főügyészének híressé vált egyike első kijelentéséhez, amely szerint az intézmény akkor lesz a legsikeresebb, ha soha nem kell csinálnia semmit. Mivel prevencióról beszélünk, ez ebben az esetben nyilván nem valószínű, de a lényege hasonló.

Nyilvánvaló, a Központ sikeressége abban jelenne meg, ha sikerül megelőzni a népirtásokat és egyéb atrocitásokat. Még a legnagyobb optimizmus fenntartása esetén is, ez nyilván nem fog minden alkalommal megvalósulni, ám lehet, hogy a következmények kevésbé lesznek drámaiak, mintha senki sem avatkozott volna be. Nagyon nehéz ebben a kérdésben meghatározni a siker fokmérőjét, hiszen az nem feltétlenül kerül a nyilvánosság elé, az is lehet, hogy a Központ munkájának jelentős részéről senki nem fog olvasni a nemzetközi sajtóban. Ám nem is ez az elsődleges cél: a gond az, hogy a kormányok általában akkor kezdenek el igazán komolyan venni egy ügyet, amikor már folyik a vér, és ezért lehet hasznos egy olyan intézmény, amely képes már három-négy hónappal hamarabb is foglalkozni egy potenciális konfliktus helyzettel. Kell valaki, aki meg tudja fogalmazni, hogy „uraim, ha ezzel most nem foglalkoznak, hanem várnak még három hónapot, akkor már csak hullazsákokra lesz szükség”.

A Központ létrehozásának terve – miközben nemzetközi szakmai körökben nagyon gyorsan komoly érdeklődést és támogatást szerzett – az első pillanattól kezdve vegyes

érzelmeket keltett a hazai közvéleményben. Számomra úgy tűnt, azt a kezdetektől fogva kísérté egy politikai jellegű félreértés. Vajon mi lehetett ennek oka?

Mert valószínűleg nem értették meg azt, hogy Magyarországon – ahol ilyen jellegű népirtás ebben a formában szerencsére soha nem történt – miért is érdekünk egy ilyen intézmény fenntartása. Mondhatjuk, hogy a kisebbségvédelem miatt, hiszen a népirtás megelőzés a kisebbségvédelem egyik formájának tekinthető: Magyarország a kisebbségvédelem egyik élharcosa, legyen egy kisebbségvédelmi központja. De vajon a népirtás-megelőzéshez – amiről mindenki tudja, hogy ilyenek Afrikában és Ázsiában történnek általában – mi köze van Magyarországnak? Igazából számomra is csak a több mint kétszáz ebben a kérdésben sorra került találkozáim során vált egyre világosabbá a lehetséges kapcsolódás és a potenciális magyar érdek. New Yorkban több mint hatvan nagykövettel ültem le. Ebből két-három európai volt, az összes többi szinte kivétel nélkül afrikai és ázsiai.

Az afrikaiak nagyon komolyan érdeklődtek, azt mondták, hogy „uraim, maguk most Afrika térképén nincsenek jelen, de ha ezt a központot megcsinálják, akkor felkerülnek oda”. Az Afrikai Unió alapokmánya az egyetlen olyan, amiben explicite benne van az, hogy az Afrikai Unió beavatkozhat abban az esetben, ha valamelyik tagállamban népirtás történik – igaz, hogy erre még soha nem került sor, de az elméleti lehetőség megléte bizonyítja, hogy ez mennyire fontos probléma ott. Az afrikai országok hangsúlyt akarnak helyezni a népirtás illetve a tömeges emberi jogsértések megelőzésére, mert tipikus afrikai problémáknak látják ezeket. Kezdetben többen úgy gondolták Magyarországon is, hogy az afrikaiaknál ez a felvetés rossz pont lesz, tehát e vállalkozás rontani fogja például BT-jelölésünk esélyeit – ezzel szemben azt mondtam, hogy éppen hogy növelheti, hiszen egy afrikai ország milyen alapon tehet különbséget a jelöltek (Szlovénia, Azerbajdzsán, Örményország, Magyarország) között? Nagy valószínűséggel egyikről sem rendelkezik túl sok információval. Ám számunkra komoly előnyt jelent e versengésben, ha fel tudunk mutatni egy olyan projektet, ami találkozik az ő érdeklődésével, ráadásul hiteles módon – hiszen nem voltunk gyarmatosítók, azaz velünk kapcsolatban nincsenek rossz afrikai élmények, illetve nincsenek tradicionális gazdasági és politikai érdekeink sem a régióban, amelyek bizonyos hátsó szándékokat indokolhatnának a részünkről. .

Ha ez ennyi hozadékkal bírhat, akkor feltételezem, egy ilyen központ létrehozására volt érdeklődés Európában máshol is...

Természetesen, az európaiakat érdekelte, érdekli a dolog, több EU tagállamot is megkerestek az ügyben, de végül különböző okok miatt egyik sem vállalta. Mondhatjuk, hogy nyílt egy lehetőség arra, hogy egy gyors indulással előnyre tegyünk szert, és ezzel sikerült is élnünk – most már mindenki azt mondja, hogy igen, ezt a magyarok csinálják.

Megkönnyíti a helyzetünket az imént már említett „afrikai múlt-nélküliség”, ha a britek vagy a franciák csinálnák, akkor nyilvánvalóan mindenki azt számolgatta volna, hogy vajon mit akarhatnak, míg a mi esetünkben ez nyilvánvalóan nem áll fenn. Azt is mindenki értékelte, és jól is jött ki, hogy mi – szemben az eredeti Javier Solana-féle, európai központról szóló javaslattal – egy globális központot szeretnénk alakítani. Terveink szerint az ott dolgozók többsége nem európai, hanem afrikai vagy ázsiai szakértő lesz – hiszen ott van a potenciális problémák többsége is. Sem szakmai, sem politikai szempontból nem lenne helyes csak európaiakat, vagy észak-amerikaiakat felvenni, hogy ők mondják meg, hogy mit kéne tenni például Szomáliában.

Ezek szerint nem a kiváló nyugati egyetemeken végzett, nagyvonalúan megfizetett és nagyon jó hírű nemzetközi szakértők gyűjtőhelye lenne az intézmény?

Nyilvánvaló, hogy kellhet a Központba egy-két kiváló európai vagy nyugati nemzetközi jogász, lehet, hogy egy-két fejlesztési szakember, modern elképzelésekkel, ennek lehetőségét nem zárnám ki. Ám úgy vélem, hogy az érintett régiókkal kapcsolatban az adott régióból érkező szakemberek sokkal használhatóbb megoldásokat tudnak javasolni. Nyilvánvalóan a helyzethez kell adaptálni a javaslatokat is, tehát egy kormány nélküli állam felé nyilván egészen más jellegű javaslatokkal élhetünk, mint egy kialakult, működő állami struktúrával, intézményekkel rendelkező ország felé.

Úgy láttam, hogy ez koncepció az afrikai partnereink egyetértésével is találkozott. Álláspontjuk szerint ne a fehér ember mondja meg, hogy mit kell nekik csinálni, hanem valaki a régiójukból, aki mellett természetesen más tapasztalt szakértők is működnének a Központ keretein belül. Ennek egyfajta capacity-building hatása is lehet, már akár rövid távon is. Érkezik valaki Afrikából, itt tölt mondjuk három évet, mélységében megismeri a szakterületet – ehhez mi biztosíthatunk számára egy olyan infrastruktúrát, amivel otthon nem rendelkezik, míg ő hozza a saját szaktudását, regionális ismereteit. Továbbá a Központ biztosíthat számára egy olyan kiterjedt networköt, kapcsolatrendszerrel, amivel szintén nem feltétlenül rendelkezett

mondjuk Szomáliában, és összehozzuk azokkal a szereplőkkel, akik tudnak segíteni Szomálián. Olyan informális fórumokat, találkozókat is szerveznénk, ahová meghívnánk az adott régióban aktív nemzetközi szervezeteket, nem-kormányzati szervezeteket, államokat, akiknek van konkrét elképzelésük, programjuk az adott régió vonatkozásában. Majd az illető három év után mindezekkel gazdagodva visszamenne Afrikába és jönne helyette más. Tehát nem az a cél, hogy az ide érkező embereket bebetonozzuk nyugdíjas korukig, hanem inkább egyfajta tanulási folyamatot jelenthetne a Központban való munka. Természetesen lenne egy-két munkatárs, akik hosszabb ideig dolgoznának a Központban, már csak a kontinuitás fenntartása és az intézményi memória megtartása érdekében is, de nem ez lenne az általános.

Itt megemlíteném ugyanakkor, hogy ez a magyar fejlesztési politika számára is egy lehetséges kitörési pont, hiszen Magyarországnak kevés pénze van erre – különösen most, az ismert költségvetési környezetben. Ezzel az üggyel viszont egyben fejlesztéspolitikát is végre tudunk hajtani, részben más államok pénzéből – hiszen terveink szerint az alapítványt jelentős részben más országok finanszíroznák, nem Magyarország adná hozzá a legnagyobb részt. Mellette ráadásul ide tudnánk hozni számos olyan kiváló szakértőt, akiknek korábban nem sok kapcsolatuk volt Magyarországgal. Ez az egész magyar egyetemi élet és diplomácia számára is óriási hozzáadott értéket jelentene. Ezért is szorgalmaztam, hogy a két alapító egyetem mellett például az Eötvös Loránd Tudományegyetem illetve a Budapesti Corvinus Egyetem kerüljön be a kuratóriumba. Ez rögtön egyfajta hálózatot jelenthet és remélem, hogy emellett némileg a magyar külügyet is helyzetbe hozza afrikai és ázsiai kérdésekben. Hiszen a Központ ugyan független testület lesz, de egy együttműködési megállapodást kötne a Külügyminisztériummal, ami lehetőséget adhat arra, hogy annak egyes jelentéseit vagy egyes államokkal kapcsolatos megállapításait megossza a külüggyel, majd rajta keresztül a Magyar Köztársaság – ha tetszik neki vagy egyetért azzal – azokat megfelelő módon be tudja vinni az ENSZ vagy az EU illetékes fórumaira.

Közvetlenül ezt maga a Központ egyébként nem tehetné meg?

Megtehetné, de ez nem ugyanaz. Ha egy nem-kormányzati szervezet javasol valamit, azt a kormányok vagy napirendre veszik vagy nem. Nyilván kicsit más a helyzet a jól ismert, nagyon bejáratott szervezetek esetében. például ha az International Crisis Group letesz valamit az asztalra, akkor azt a kormányok általában komolyan veszik, no de az ICG éves költségvetése 20-30 millió dollár, és a világ legbefolyásosabb emberei ülnek a kuratóriumában. Ez

nyilvánvalóan egy más kategória, ahova természetesen el lehet jutni hosszú évek szívós munkája révén.

Tehát ez a Központ egyelőre megmaradna a nem-kormányzati szervezetek kategóriájában.

Most még igen. Ha működőképes, akkor érdemes elgondolkodni azon, hogy valamilyen nemzetközi szervezeti státuszt érdemes-e számára kiharcolni. Vagy később Afrikában és Ázsiában is különböző regionális központokat létrehozni, de ezen csak később érdemes gondolkodni, ez leginkább pénz, és a Központ addigi működésének eredményességének kérdése. Ezért is gondoltuk, hogy Budapest Center legyen az Alapítvány által létrehozott munkaegység neve, ez lenne a Központ – később ehhez bármikor lehet alközpontokat létrehozni akár Bangkokban vagy Kenyában, az ázsiai vagy afrikai ügyek miatt.

Hogy mik a lehetőségek, az menet közben válik majd el: például most mesélte egy osztrák kolléga, hogy az egyik helyi nem-kormányzati szervezet 50 millió dollárt kapott egy nagy nemzetközi alapítványtól. Egy ilyen összegnek csupán a kamatai maguk kitermelik az éves működési költséget. Persze ilyesmire előre számítani nem lehet, egyelőre azzal kalkulálunk, hogy tizenöt (maximum harminc) ember Budapesten létrehozza a központot, közöttük viszonylag kevés magyarral – viszont a magyar egyetemeknek, tudományos műhelyeknek megadnánk a lehetőséget, hogy bedolgozzanak a projektekbe.

Itt érdemes lehet megjegyezni, hogy a népiirtás-megelőzés erősen interdiszciplináris jellegű tudományterület. Ha megnézzük például a Genocide Prevention Studies akármelyik lapszámát, azt látjuk, hogy ott a nemzetközi jogtól a szociológián át minden megjelenik, tehát igen tág együttműködési lehetőség nyílik több magyar egyetem számára is. Kulturális antropológia, Afrika-tanulmányok, Ázsia-tanulmányok, fejlesztés, nem csak jogászok... Ám mi a helyzet a történészekkel? Elnézést a félreérthetőnek tűnő kérdésért, de a sokakban motoszkáló gondolat, hogy a Központ a múlttal akar-e foglalkozni vagy a jövővel. Az e köré szervezett, most megtartott III. Budapesti Emberi Jogi Fórumon is láthattuk, hogy egy állami hozzászólás a múltat taglalta – a kérdés az, hogy a központ ezzel is fog-e foglalkozni.

Nem, azt tervezzük, hogy a jövővel, tehát ténylegesen a megelőzéssel foglalkozzunk. Persze olyan értelemben a múltat nem lehet teljesen semmisnek tekinteni, hogy a korábbi

népiertásokból lesűrhető tapasztalatokat az itt dolgozó szakembereknek használniuk kell, de ez hangsúlyosan nem történelmi kutatásokkal foglalkozó intézet akar lenni. Tehát például nem akarja a második világháború időszakának népiertásait, vagy az örmény népiertás kérdését boncolgatni, egyrészt mert politikailag elég ingoványos területek, másrészt pedig nem viszi előre az intézményt, ha történelmi-ideológiai-politikai természetű vitákba keveredik államokkal, amelyek meggyőzésére amúgy sem biztos, hogy megvannak a képességei.

A Központ tevékenysége elsősorban arra szerveződik majd, hogy kiválaszt és „figyelőlistára” helyez kb. 10-15 országot, ahol sajnálatosan jó esély van arra, hogy valami történjen. Amennyiben valahol már „folynak a véres zavargások”, akkor a lehetőségeink sajnos véget érnek, hiszen a Központnak arra várhatóan nagyon sokáig nem lesz kapacitása, hogy egy már zajló konfliktusba bekapcsolódjon. Ám egy olyan helyzetben, ahol idáig még nem fajult a helyzet, de már például elfogadtak egy-egy diszkriminatív jellegű jogszabályt (például a régebbi zsidótörvényekhez hasonló, vagy olyan rendelkezést, amely szerint egy adott kisebbség nem vehet részt a katonai szolgálatban, a rendőrségben vagy az államigazgatásban), még vannak lehetőségek.

A népiertás felé vezető, a nemzetközi szakirodalom által azonosított, feltárt út első stációjában – amikor egy adott kisebbséget kezdenek kiszorítani a társadalom peremére – még be lehet kapcsolódni. Mert akkor még lehet, hogy akár évek múlnak el addig, amíg a vezetés ténylegesen eljut az adott kisebbség megsemmisítésével kapcsolatos döntésig. Lehet, hogy csak pár hónap, de ekkor még mindenképp rendelkezésre áll egy viszonylag hosszabb idő, hiszen abban egyetértenek a genocide prevention témájával foglalkozó kutatók, hogy egy népiertás előkészítése hosszú folyamat. Például Ruandában is hónapok teltek el, amíg például megérkezett Kínából az egymillió bozótvágó kés, és a jelek szerint nem sokaknak tűnt fel, hogy ezekre vajon mi szükség van.

Jelek mindig vannak, és a Központ egyik egyértelmű feladata, hogy adott esetben ezek felismerése után generálja azt a politikai akaratot, ami elvezethet a nemzetközi közösség fellépéséhez. Ez a legnehezebb rész, és éppen ezért fontos, hogy kormányokhoz – tehát döntéshozókhoz – eljusson a Központ, képes legyen akár az EU vagy az ENSZ testületeire is hatni. Tehát adott esetben Magyarország is lehet az asztalra egy olyan javaslatcsomagot, amit előzetesen a Központ készített elő. Amúgy is a nemzetközi fellépések leggyakoribb problémája, hogy a jó szándék mellett nyilvánvaló, hogy nem állnak olyanok a döntéshozatal mögött, akik az adott régiót igazán behatóan ismerik. Az egyik kollégám mesélte, hogy az Európai Unió Etiópiával kapcsolatban például elfogadott régebben egy személyi igazolvány-kibocsátó

programot, ahol a legyártott dokumentumokon az etnikai hovatartozást is feltüntették. Na most egy olyan országban, ahol igen nagy az esélye annak, hogy az egyik népcsoport kiirtja a másikat, nem biztos, hogy praktikus, hogy maga az EU készítse el az egyes népcsoportokhoz tartozók listáit, majd a csoporthoz tartozás magán az azonosítón is könnyen hozzáférhetővé válik. Mintha nem gondoltak volna arra, hogy ezzel az adatbázissal vissza is lehet élni – pontosan ilyen dolgokban tudna például a Központ segíteni, ahol értő szakemberek ülnek, és azt mondják, „maguknál van a pénz, nálunk a szaktudás, mi elmondjuk, hogy szerintünk mit kell csinálni, és abból a pénzből, amit önök erre szánnak, mi az, amivel legjobban tud az Európai Unió segíteni”.

Nyilván ez egy szakmai hitelességi kérdés lesz: a Központ akkor tud majd tényleg eredményesen működni, és a kitűzött célok akkor tudnak majd megvalósulni, ha a Központ maga nem bocsátkozik különösebben politikai kérdésekbe, és tényleg nem a múltnak a boncolgatásával fog foglalkozni.

Pontosan, én is így gondolom. Szerintem, hogyha megfelelően korán reagál a Központ egy romló helyzetre, akkor még nem politizálódik át annyira az adott szituáció. Fontos, hogy még egy diktátornak is kell, hogy legyen visszaút, amíg még nem végeztetett ki százezer embert, és ekkor még elő tud állni olyan argumentumokkal a Központ, amiből világossá válhat, hogy „nem éri meg” neki sem. Azt mutatják a kutatások, hogy a hetvenes évek óta elkövetett népiirtásoktól kezdve már nem járt jól maga a népiirtó sem. Nemzetközileg elszigetelődik, szankciókat vezetnek be ellene, az országa gazdaságilag, politikailag tönkremegy. Ha viszont hajlandó együttműködni, akkor például az Európai Uniótól kaphat fejlesztési pénzeket, azaz adott esetben lehet terelni abba az irányba a dolgot, hogy – függetlenül attól, hogy szereti-e az adott népcsoportot vagy nem – a saját érdekei alapján döntsön racionális módon.

Kicsit nekem ez olyan, mintha a századelős roosevelti „beszélj finoman, de járj egy nagy bottal” amerikai külpolitikai alapelveket próbálnánk a mai körülmények között alkalmazni. A „nagy bot” már megvan, hiszen a nemzetközi büntetőjog intézményrendszere az elmúlt másfél évtizedben egyre komolyabb jelentőségre tesz szert, még ha nem is működési hatékonysága okán, de a fenyegető jellege megvan. Épp emiatt, a Központ a prevenció szempontjából ennek kiegészítéseképpen is hasznos lehet, hiszen előzetes figyelmeztetése a

potenciális vádlottak esetleges elrettentésével időnként többet javíthat a helyzeten, mint az utólagos büntetés, ami az áldozatokon már nem segít.

A fórumon is elhangzott olyan vélemény, amely szerint a büntetés az egyetlen megoldás. Biztos van benne valami, de én sem becsülném le az elrettentés lehetőségét sem. A Központ előkészítése során ajánlottak nekünk olyan képességet is, ami a fegyveres erők működésével kapcsolatos, tehát lenne olyan, aki egészen konkrétan egy ilyen helyzetben vázolni tudná, hogy „uram, ha maga ezt csinálja, akkor ez a világ komoly hatalmainál a következő folyamatokat fogja elindítani a katonai tervező részlegen, mondjuk Washingtonban, a Pentagonban”. Azok között, akik népirtás-megelőzéssel foglalkoznak, vannak ilyen szakértők is: katonák vagy volt katonák, akik ténylegesen tudják, hogy milyen egy a népirtás, hiszen aktív szolgálatuk során jártak már ilyen helyeken, látták, tudják, milyen az, amikor száz-kétszáz ezer embert lemészárolnak, miközben azt is, hogy a fegyveres erők hogyan működnek, milyen lehetőségeik, módszereik vannak. Úgy gondolom, hogy ennek alaposabb bevonásán akkor lesz érdemes elgondolkodni, ha az egész Központ már egy kicsit jobban beindul.

A Központ maga milyen struktúrában működik majd?

Én azt szeretném, hogy legyenek regionális osztályok, Afrikával, Ázsiával és a Balkán miatt Európával is foglalkozó részlegek – a terveim szerint például a kuratóriumban benne lesz egy szrebrenicai intézetnek a vezetője. A regionális struktúra mellett lennének EU-s, AU-s illetve ENSZ-es összekötő emberek, tehát akik a nemzetközi szervezetekkel tartják a kapcsolatot, lesznek nemzetközi jogászok, fejlesztési szakemberek és lesz egy stratégiai elemző részleg is, két-három fő, akik figyelik a világban a trendeket és ezek alapján fogalmaznak meg javaslatokat.

És a Központ mögött milyen szervezet áll? Jelenleg van egy frissen létrehozott alapítvány (az alapítványt az interjú elkészítése után, 2010. december 20-án bejegyezte a Fővárosi Bíróság – szerk.), két alapító egyetemünk, és a Magyar Köztársaság támogatása...

A létrehozott alapítvány munkaszerve a Központ. A Központnak lesz egy tanácsadó testülete (advisory board), lesz egy támogatói testülete (board of donors), amelyben azok az államok, alapítványok, szervezetek kapnak képviselést, amelyek anyagilag annak

működéséhez hozzájárultak, ezek évente kapnának egy beszámolót is arról, hogy mit csinál a pénzükből az alapítvány. Ez szerintem hosszabb távon elvezethetne egy „friends of genocide prevention”-kör kialakulásához, hiszen azok az országok, akik pénzzel is hajlandóak hozzájárulni a központ működéséhez, nyilvánvalóan jobban szívükön viselik ezt az ügyet. Szeretnénk egy olyan testületet is, aminek a patronálók testülete (board of patrons) nevet adtuk, ebbe azokat az igazán nagy neveket (például Boutros-Boutros Ghali, Desmond Tutu, Javier Solana) hívnánk meg, akiknek nyilván arra nincs idejük, vagy lehetőségük, hogy évente egyszer-kétszer Budapestre jöjjenek, de a nevükkel és tevékenységükkel támogathatnák a Központot. Ez lenne a három legfontosabb testület.

Ezen kívül van a felügyelőbizottság és a kuratórium, ami már létrejött. A kuratórium reményeink szerint tovább fog bővülni, azt szeretnénk, ha a mostani két magyar egyetem mellett afrikai, ázsiai, latin-amerikai, észak-amerikai és európai egyetemekről, tudományos életből is jönnének szakemberek. Tehát a kuratóriumba tudományos szakembereket szeretnénk meghívni, nem politikusokat, akik a stratégiai döntéseket hozzák meg az Alapítvány irányával kapcsolatban – utána már a konkrét munka során a tanácsadó testület tagjai adhatnának útmutatásokat a Központnak. Az is lehetséges, hogy a későbbiekben a tanácsadó testület mediációs, közvetítői tevékenységet is folytasson, akár a helyszínen is – ha ez a tevékenység megvalósul, akkor ennek költsége válik majd a legnagyobb tétellé, ám ugyanakkor ennek is lesznek a leglátványosabb eredményei.

Ezen kívül nagyon szeretnénk létrehozni egy professzionális adatbázist azokról a veszélyeztetett országokról, ahol valóban gond lehet, és ez alapján évi egy-két konferenciát megrendezni bizonyos ország-specifikus illetve regionális kérdésekről, ezekre pedig meghívni azokat a kormányokat, nem kormányzati szervezeteket, kutatókat, akik az adott régióval vagy országgal legbehatóbban foglalkoznak, illetve adott esetben az adott ország különböző csoportosulásait is, amolyan brainstorming-jelleggel. Két lehetőség van ugyanis: az egyik, hogy megpróbálod összehozni a feleket, a másik az, amikor az érintett államot meg sem hívod, viszont összehívsz egy húszfős társaságot, hogy próbálják meg kitalálni, hogy mit lehet az adott helyzetben csinálni. Ha megvannak az eredményei ennek a húszfős társaság által tartott konferenciának, akkor megpróbálod azokat az adott kormánnyal leegyeztetni, azaz az érintett két vagy több felet meghívni, leültetni, és az előzetesen kidolgozott javaslatokat „eladni nekik”.

Érdekes lehetőség, az általam ismert, a világon már létező, népirtással és népirtás megelőzéssel foglalkozó ilyen-olyan csomópontok általában mind tudományos jellegűek és célúak, ilyen politikai jellegű, akár közvetítői tevékenységet és feladatokat nem vállalnak föl.

A Központ ilyen szempontból teljesen egyedi lenne, ez lenne az első, ami – kifejezetten a közvetítés céljából – politikai döntés-előkészítő tevékenységet is szeretne folytatni.

Melyiket éreznék majd a hangsúlyosabbnak, a politikai vagy a tudományos tevékenységet? Ez azért egy érdekes kérdés, mert a tudományos területen már vannak olyan mamut-jellegű intézmények, amellyekkel nehéz lenne versenyezni.

Azokkal szerintem sem tud versenyezni a jelen feltételek között. Amiben viszont újat tudna hozni, és sikeresé tudna válni, az az, hogy az összes jelentős tudományos intézet információit becsatornázza politikai döntés-előkészítést végezzen. Úgy vélem, hogy ez lehet az igazi hozzáadott értéke. A Közép-európai Egyetem maga is szeretne létrehozni egy genocide preventionnel foglalkozó, szigorúan tudományos igényű központot, tehát a tudományos rész már amúgy is létezik, nem kell feltalálnunk a meleg vizet.

Nem ugyanazokat a kutatásokat kell újra elvégeznünk, amiket a mienknél sokkal nagyobb költségvetésből harminc másik intézet megcsinál a világban, hanem azok alapján igazi politikai döntés-előkészítést, ajánlásokat kell nyújtani. Tehát az adott konkrét helyzet helyes felmérése után segíteni eldönteni, hogy mit tegyen az Európai Unió a saját lehetőségeinek függvényében, vagy az ENSZ, az Afrikai Unió, az ECOWAS, a szubregionális szervezetek, vagy akár a szomszédos államok – hiszen mindenkinek más lehet a szerepe ilyen helyzetekben. Így nem állhat elő olyan helyzet, hogy később azt lehessen mondani, hogy a nemzetközi közösség nem tudott arról, hogy mi készült.

Valaki mesélte, hogy amikor a zimbabwei vérengzések és jogsértések voltak, akkor egyes afrikai államok mondták, hogy „mi tudtunk arról, hogy ők erre készülnek, csak senki nem kérdezett meg minket”. Sajnos ez túl sűrűn előfordul, az afrikai államok általában maguktól nem rohannak az ENSZ-hez, hogy „elnézést, nekünk vannak információink, hogy itt valami készül”. Ám fordított esetben, ha valaki információt kér tőlük, akkor lehet, hogy érdekes dolgokat is elmondának – már csak azért is, mert egy ilyen eset káros következményei (például egy menekültáradat) őket érintik elsőként.

Miért éppen Budapest? Miért jó helyszín Budapest, és legfőképpen, miért jó nekünk?

Ami Budapest esetében különösen jelentős szempont, hogy a témával foglalkozó nemzetközi szervezetek, vagy fontos komponenseik már itt vannak: Budapesten megtalálható az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága,(UNHCR) a Vöröskereszt Nemzetközi Föderációja (IFRC) és a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM). Az, hogy e három fontos nemzetközi szervezet regionális központja, az UNHCR-nek még az adminisztratív és az oktatási központja is itt van (nekik összesen több mint háromszáz emberük dolgozik itt), az szinte megágyaz az intézménynek...

Úgy gondolom, az sem véletlen, hogy most a Budapest Human Rights Forum-on is nagyon nagy számban jelentek meg e szervezetek küldöttei.

Sokan voltak itt, ahogy tavaly és tavalyelőtt is, ami nem is csoda, hiszen őket is nagyon érdekli ez a dolog. Többször is kiemelték, hogy mindenképpen együttműködnének a Központtal, hiszen ez mindkét félnek érdeke. Például, ha a Központ megtudja azt, hogy egy országban komoly gondok várhatók, és emiatt menekültáradatra lehet számítani, de várhatóan még nem történik semmi fél éven belül, az a nemzetközi szervezetek számára jelenthet fontos információt, hiszen készülniük kell a következmények kezelésére. A másik eset, ha ők jelzik a Központ felé, hogy „ebből az országból elkezdtek jönni a menekültek”, valamit nyilvánvalóan éreznek az ott élők, ami a nemzetközi sajtóban még nem jött le, de a határon átkelő menekültek számának meredek emelkedése sokat sejtet.

Örömtelinek tartom, hogy a Központ létrehozásával kapcsolatban az elmúlt három év emberi jogi fórumai során a három külügyminiszter jól láthatóan folyamatosan egységes, támogató álláspontot képviselt. Nyilvánvalóan nem az volt örömteli, hogy az elmúlt három év során három különböző külügyminisztert láthattunk, hanem az, hogy mind a három támogatta ezt a tervet, ami engem arra enged következtetni, hogy sikerült meggyőzni a politikai döntéshozókat arról, hogy itt valamilyen, nem csak szakmai, de politikai szempontból is fontos dologról van szó.

Amit én mindenkinek kiemeltem, hogy ez egy komoly lehetőség a magyar külügy számára, hogy pozitív szerepet játszassunk olyan konfliktusokban, ahol egyébként nem

vagyunk szereplők, és olyan régiókban, ahol egyébként még nagykövetségeink sincsenek. Egyrészt mert ezek azok a kérdések, amik az Európai Unió napirendjén viszonylag állandó jelleggel szerepelnek, és így az uniós elnökségünk számára is fontos lehet. Másrészt mert így hazánk olyan kapcsolatrendszer alakíthat ki, amivel most nem rendelkezik, ami egyéb külpolitikai céljaink elérését is segítheti, elég, ha a Biztonsági Tanácsi jelölésünkre emlékeztetek most, és arra, hogy a 192 ENSZ tagállamból több mint ötven szavazatot az afrikai államok jelentenek. Az Európai Unió tagállamaként pedig nemcsak hasznos, hanem szükségszerű is, hogy nyissunk a világ más részei felé és ne csak a környező országokkal, hanem afrikai, ázsiai és egyéb globális problémákkal is foglalkozzunk.

Ezentúl fontos érv volt a vezetők számára, az a tény, hogy egy, a kisebbségpolitikát ennyire fontosnak tekintő állam nem tekintheti a népirtás-megelőzést egy másodlagos kérdésnek, hiszen az is a kisebbségvédelem egy fajtája. Az 1948-ban elfogadott népirtás elleni egyezmény első helyen az etnikai, nyelvi kisebbségeket nevesíti a népirtás veszélyének kitett csoportokként. Így tehát mi azon kisebbségek védelmével is foglalkoznánk ezen keresztül, akiknek adott esetben a léte van veszélyben.

Ezzel tulajdonképpen a magyar nemzeti érdeket, a kisebbségvédelmet kivesszük a nemzeti politikai érdekek kontextusából, és mintegy globalizáljuk azt, többek számára tesszük elérhetővé, igaz?

Pontosan. Azzal, hogy artikuláljuk adott esetben az afrikai kisebbségi csoportok védelmének fontosságát, hitelesebbé tesszük a magyar kisebbségvédelmet is, illetve a nemzetközi politika szintjén is szövetségesekre teszünk szert. Ha felmerül egy magyar vonatkozású ügy például az ENSZ szintjén, akkor mondhatják az afrikaiak, hogy „mi szívesen támogatjuk a magyarokat ebben az ügyben, hiszen ők kiálltak a többi afrikai kisebbségért is, nem csak a saját ügyeikkel foglalkoztak”. Nyilvánvalóan sokkal hitelesebb egy olyan politikai szereplő, aki a kisebbségvédelmet nem csupán „saját”, hanem globális ügyként kezeli. Ezeket a potenciális politikai előnyöket is felismerte a mindenkori politikai vezetés.

Egy kényes kérdés a végére: mindez milyen költségeket jelent?

Jelenlegi terveink szerint a Központ 2,5 millió eurós összköltségvetéssel működhetne. A Magyar Köztársaság a kezdeti időszakban körülbelül 25 millió forintos összeggel támogatná a

projektet, de reményeink szerint ezek az összegek növekedhetnek. A fennmaradó részt főként más államoktól, nemzetközi szervezetektől és néhány nagyobb alapítványtól szeretnénk meg.

Az érdeklődő olvasó hol találhat több információt? A dokumentumok, amelyek eddig a Központtal kapcsolatban keletkeztek, hozzáférhetők valahol?

A Külügyminisztérium honlapján elérhető a megvalósíthatósági tanulmány egy rövidebb és egy hosszabb angol, illetve magyar nyelvű változata. Egyébként pedig ajánlhatom a talán a népirtás megelőzés téma doyenjének tekinthető David A. Hamburg professzor alapműként elfogadott könyvének 2010-ben megjelent, átdolgozott kiadását, amelyben már egy egész fejezetet szentelt a magyar központnak. [David A. Hamburg: *Preventing Genocide: Practical Steps toward Early Detection and Effective Action*. Paradigm, 2010. (ISBN: 978-1-59451-558-3)]